

Postmodernism românesc în Voivodina: Pavel Gătăianțu¹

The Romanian Postmodernism in Voivodina: Pavel Gătăianțu

Mihaela Albu

Facultatea de Litere, Universitatea din Craiova

Email: malbu_10@yahoo.com

Abstract

Pavel Gătăianțu, a Romanian poet who lives in Voivodina (Serbia) and writes poetry, prose and essays in Romanian language, was not assimilated only to the Romanian postmodernism but also to the specificity of the '80s generation. Gătăianțu himself once declared his interest to this literary formula, auto-integrating in the larger family of the European poets as well. Due to the multicultural area where he was born and due to the inter-relationship with the Romanian culture, Gătăianțu's poetry has originality, but he can be integrated to the Romanian postmodern generation of poets first of all due to his manner of describing an anti-idyllic universe. He opposes to the modern conventions, and also to the poetical metaphors, having a permanent predilection to the inter-textual game.

In this paper we analyze his poetry from the postmodern perspective, underlying some manifest features: the self-referentiality, intertextuality, irony and parody etc.

Key words: *Pavel Gataiantu, postmodernism, Romanian literature from Voivodina, intertextuality, self-referentiality*

Cuvinte cheie: *Pavel Gătăianțu, postmodernism, literatura română din Voivodina, intertextualitate, auto-referențialitate*

Introducere

Printre scriitorii de expresie lingvistică românească din spațiul ex-iugoslav (Voivodina, în cazul de față), unul dintre aceștia, Pavel Gătăianțu, s-a bucurat de o receptare pe cât de favorabilă, pe atât de bogată și de pertinent analizată. Confrații români din țară (Cezar Ivănescu, Adrian Dinu Rachieru, Traian T. Coșovei ș.a.), din Serbia (Mariana Dan, Costa Roșu etc.), precum și cei din alte spații de românită (Mihai Cimpoi) i-au primit formele îndrăznețe ale scrisului și noutatea acestei expresii – în special pentru literatura „de centură” românească – cu o mare deschidere. „Mă simt *un scriitor de expresie românească* care trăiește în Iugoslavia”, se va autodefini el însuși într-un interviu cu Oltița Cântec. „Acolo s-a întâmplat să fie locul meu, acolo voi rămâne, dar *scriu în limba română și așa voi scrie mereu*” [1].

1. Postmodernism și/ sau optzecism: trăsături esențiale

Postmodernismul, după cum se știe, acoperă o diversitate de stiluri, de expresii, de tehnici sau maniere de creație cu punct de pornire în negarea explicită (ori implicită) a tot ceea ce putea fi considerat canon, scriitorii postmoderni manifestându-se împotriva structurilor, împotriva genurilor ori temelor consacrate. „Atacul” se face nu de puține ori prin ironie, sensul predilect al acesteia fiind demitizarea.

Într-o singură expresie – „merge orice” – ar putea fi înglobată (s-a afirmat) caracteristica principală a postmodernismului. Cu un vădit caracter eterogen, curentul „a subminat orice fel de

¹ Această cercetare este finanțată de către CNCIS – UEFISCSU, proiect PNII – IDEI, cod 381/2008, nr. 757/19.01.2009, *Postmodernismul poetic românesc. 1980-2010. O perspectivă semio-pragmatică și cognitivă*. Director: prof. univ. dr. Emilia Parpală.

monolit i se ivea în cale”, accentuase Monica Spiridon [2]. Dată fiind reacția negatoare la formulele anterioare (clasice ori moderne), precum și „numărul covârșitor de mare de modele moderniste”, autoarea citată mai sus, în capitolul intitulat aluziv „Cronica unei morți anunțate”, insistă pe „heterogenitate” și considera că „au fost tot atâtea variante de postmodernism câte tipuri de modernism înalt s-au înregistrat” [3].

Negat sau supralicitat, în literatura română curentul subsumează mai cu deosebire tinerii poeți și prozatori ai anilor '80, membri ai câtorva cenacluri (*Cenaclul de luni*, *Universitas* sau *Junimea*), scriitori mult vehiculați la noi în cronici literare și în texte critice. În același grup/generație literară vor fi incluși și câțiva scriitori români din Basarabia.

Poezia optzecistă a fost așadar integrată de unii critici, ca sub o umbrelă atotcuprinzătoare, în postmodernism (Ioan Bogdan Lefter), dar i-au fost subliniate și particularitățile de către alți analiști, scriitorii reprezentativi fiind asimilați numai în parte „paradigmei postmoderne” (Mircea Cărtărescu). Acest din urmă scriitor și teoretician al postmodernismului românesc îi rezumă „poemului-standard optzecist” trăsăturile esențiale, arătând că acesta „tinde să fie lung, narativ, aglutinant, cu o oralitate bine marcată prin efecte retorice speciale, agresiv (trăsături specifice generației Beat), dar și ironic și autoironic, imaginativ până la onirism, ludic, dovedind o dexteritate prozodică și lexicală ieșită din comun (tradiția românească nmodernistă), în fine impregnat de aluzii culturale savante inserate prin procedee metatextuale și de autoreferențialitate” [4]. În plus, sunt scoase în evidență latura autobiografică, cea cu tentă de familiaritate, caracterul demitizator, precum și consistența aplecare către intertextualitate.

2. Literatura română din Voivodina: câteva caracteristici

Dacă la noi înglobarea într-o generație a devenit unul dintre unghiurile predilecte de analiză a unui scriitor sau altul, literatura de limbă română din fosta Iugoslavie (ca și cea din Bucovina-Cernăuți) pare a se fi dezvoltat oarecum independent de grupările/ școlile/ generațiile din țară. Excepțiile vor confirma desigur regula.

Pentru o privire de ansamblu asupra creației literare de expresie românească din spațiul ex-iugoslav, critica recurge adesea la un volum al lui Ștefan N. Popa, fie ca referință generală, fie punctual – cu trimitere la un scriitor sau altul din spațiul Banatului sârbesc. Volumul este intitulat simplu *O istorie a literaturii române din Voivodina*. Referitor la caracterul acestei literaturi, se desprinde observația majoră că aceasta nu s-a dezvoltat conform unui program prestabilit, având astfel o evoluție diferită de cea din România. Desigur, particularitățile acestei literaturi minoritare într-un spațiu lingvistic majoritar au fost determinate și de o mai directă deschidere către cultura occidentală. Trebuie subliniat încă odată caracterul bipolar specific care decurge în mod special din interacțiunea cu dublu sens, atât în plan cultural, cât și lingvistic dintre cele două culturi: „Ne găsim la o răscruce de drumuri dintre literatura sârbă și cea română”, va accentua ideea tânăra cercetătoare Virginia Popovici de la Universitatea din Novi Sad. Aruncând o privire generală asupra literaturii de expresie românească din Voivodina, ea va face departajarea axiologică evidentă între principalele forme de exprimare literară – poezia și proza: „...poezia publicată în Voivodina după acest mare poet (Vasko Popa, n.n.) are o valoare remarcabilă, spre deosebire de proza scrisă până acum care poate rămâne în literatura română din Banatul sârbesc doar ca o valoare documentară” [5]. Apreciind expresia lirică, cercetătoarea confirmă, pe lângă calitate, și varietatea formulilor poetice subînțelese în cele două compartimente majore: „poezia română (sic!) din Voivodina recurge pe de o parte la modalități clasice, tradiționale, iar pe de altă parte se îndreaptă spre un limbaj poetic modern” [6].

3. Un postmodern (optzecist) român în Voivodina: Pavel Gătăianțu

Cu foarte puține excepții [7], criticii l-au asimilat pe acest scriitor român din Voivodina postmodernismului, încadrându-l adesea, într-un mod și mai precis datorită formulei sale poetice, în rândul optzeciștilor.

„Pe mine mă interesează foarte mult postmodernismul și mă consider un poet european” va afirma scriitorul de expresie românească dar trăitor în spațiul sârb, Pavel Gătăianțu. De grupări și încadrări în canoanele fixe ale unei generații poetul s-a detașat el însuși adeseori, considerând pe de

o parte – cam generalizant – că „nu există diferențe frapante de abordare a poeticului” [8], descriind literatura de pe teritoriul sârbesc ca una în care „nu există asemenea curente („optzeciști”, „nouăzeciști”, n.n.). Singura departajare trebuie făcută, în opinia sa, în funcție de valoare: „scriitorii sunt buni sau mai puțin buni”.

Și totuși, chiar dacă teoretic nu poate fi subsumat unei grupări anume din România, caracteristicile poeziei sale (scrise în limba română) – autoreferențialitatea, demitizarea, ironia, reacția de opoziție împotriva oricărui canon și împotriva regulilor clasice, intertextualitatea etc. au determinat criticii să îl integreze postmodernismului și să îl apropie de optzeciști. Unul dintre aceștia, Adrian Dinu Rachieru, de exemplu, va afirma direct: „Spărgător de tipare, poetul agreează mizele programului poetic postmodern. Dovedește la tot pasul teribilism. E un nonconformist și un abil regizor (...) Care înțelege că noua ofensivă lirică cere înlocuirea rețetelor, racordându-se noii sensibilități în marș”[9].

3.1. Autoreferențialitate/ Biografism

Pe mine însumi a trebuit să mă presar ...

(Pavel Gătăianțu, *Made in Banat*)

Poezia postmodernă (textualistă, experimentalistă) este poezia care are drept obiect, așa cum o teoretizase Marin Mincu, „acel *eu* ce se investighează perpetuu pe sine, poetizând la nesfârșit existența ca experiență scripturală” [10].

Deși scrisă într-un alt spațiu geografic, dar în expresie românească (scriitorul aflându-se în permanent schimb cultural cu confracții din România), poezia lui Pavel Gătăianțu trimite adesea la formulele experimentaliste ale optzeciștilor români. Literatura sa (poezie sau proză) este un permanent exercițiu de autoreferențialitate, scriitorul situându-se pe sine în direct dialog cu lumea, fiind nu de puține ori, așa cum s-a mai spus (Mariana Dan) și *subiect* și *obiect* al universului pe care îl descrie. La lectură, cititorul înțelege ușor că scriitorul și-a propus deliberat să descrie acest univers aflat în total amalgam de frumos și urât, iar eul le este supus, cum este supus și unui timp în care trecutul și prezentul sunt în permanentă luptă și-i răpesc (omului) puțința înțelegerii, dar și a iubirii:

„Cum să descriu *eu* demersul vremii/ când traiul nu poate fi despărțit/ de timp, farmecul de tristețe// Cum să zic că plouă și hidrogenul/ este lichid când transformarea firavă/ a picăturilor instabile de apă/ *îmi* oprește bătăile inimii.// Cum să plâng *eu* fără lacrimi/ când dragostea este compensată de ură, războiul de pace./ în timp ce picioarele *mele* de lavă/ cotrobăie prin miezul pământului/ iar trecutul cu prezentul/ își schingiuiesc pleoapele/ și cum să ne iubim noi/ fără ochi?// Aici ne oprim deocamdată/ din cauza întunericului/ iar încheierea demersului/ o s-o amânăm până după moarte” (*Europoeme*, „Demersul vremii”, s.n.).

Confesiunea la persoana întâi, cu frecvente accente pe pronumele personal (în diverse variante gramaticale) poate fi considerată una dintre trăsăturile specifice ale poeziei lui Gătăianțu. Mai peste tot însă acest „eu” înseamnă emblema omului trăitor într-un timp și într-un spațiu neprielnice, agresive chiar. Dar fie că se autodezvăluie copleșit de tragedia lumii, fie că îmbracă masca sarcasmului ori pe cea a ironiei, poetul are un scop sigur – acela de a sugera prin poemele sale-reportaj cât mai multe unghiuri din care poate fi privită lumea. „Poeziile lui Pavel Gătăianțu sunt larg deschise spre universul trăirilor umane și reprezintă o reflexiune post-modernistă asupra condiției umane”, conchidea Mariana Dan într-un studiu dedicat poeziei acestui scriitor [11]. Un alt exemplu poate fi revelator în acest sens:

„Astăzi este sâmbătă/ douăzeci și doi/ octombrie o mie nouă sute nouăzeci/ și patru./ Vântul suflă din direcția sud-vest./ Am cumpărat două pâini să pot supraviețui până luni/ iar la începutul săptămânii/ trebuie să lupt ca să rămân în viață/ până sâmbătă./ Într-un colț al camerei stau de vorbă/ cu *mine eu*, Pavel Gătăianțu./ fiu de țăran în secolul douăzeci./ undeva în Europa de Est/ ne punem întrebări./ Care-i misiunea mea pământească/ și de ce am ajuns tocmai în acest Iad”, (*Europoesis*, pag. 34).

În permanent demers anti-, un plan important îl ocupă negarea funcției referențiale a limbajului. Poetul (postmodern) neagă prin ironie această funcție și ia cotidianul, banalul (incluzând aici și propria biografie) drept referințe prioritare. Dialogul cu cititorul se instituie firesc, poetul coboară de pe pedestal și devine un reporter al lumii cotidiene. Experiența individuală devine și ea un subiect-pretext pentru comunicarea cu cititorul. Poetul comunică și se comunică totodată, subiectivizarea narației având drept scop manipularea emoțională a lectorului în direcția dorită.

3.2. Desolemnizarea lumii/ antiidilism

Dincolo de devoalarea realității crude, inserate în textul poetic într-o manieră care îl deconspiră pe specialistul în științe politice ancorat puternic în realitate, accentul critic pus asupra locului în care trăiește este subînțeles prin totala desolemnizare, demitizare, printr-o coborâre în descriere până la treapta ridicolului ori a derizoriului. Acest spațiu nu este însă în general marcat expres prin nominalizare directă, ci redus la simbol, locul de origine intrând în aria mai largă a Balcanilor, a Europei, dependentă ea însăși în mare parte de ceea ce înseamnă simbolurile SUA și cele ale mass media.

Un prim exemplu: poemul „Geografia secolului XX”, din volumul *Din țara lui Shaban* (Editura „Floare de latinitate”, Novi Sad, 2006), în care Gătăianțu, într-o filiație soresciană (ce trimitea firesc la modelul shakespearean), face un pas înainte pe urmele săpate în piatra alcătuită dintr-un material antiliric, peste care suprapune jocul subtil al limbajului și șterge cu grijă praful de mică strălucitoare al metaforei. Mai mult ca oricând în veacul descris, spațiul se supune timpului, „secolul XX” creînd, de fapt, o cu totul altă configurație universului terestru. De la lumea ca „teatru gigantic” care îngloba – într-o înșiruire metonimică – „teatre mai mici numite țări/ teatre și mai mici numite orașe”, populate simbolic de „figuranți, actori, actrițe, scriitori cu sau fără premiul Nobel” până la lumea ca un „circ gigantic”. Desolemnizarea și chiar degradarea universului produse de timp sunt puternic sugerate lexical prin termeni cu conotație din sfera negativului ori a diminuării dimensionale. Acum „Secolul XX era un circ gigantic”, redus la „orașe, cartiere numite teatre/ *de buzunar* pline de monede, *saliva*/ și sânge intrând chiar și în rețeaua/ sistemelor vasculare ale orașelor/totul se îmbina într-un *polei*, seara...” Teatrul a devenit astfel de-a dreptul „circ”, iar protagoniștii – inconștient – „figuranți jertfiți/ pentru reușita spectacolului/ secolului XX”. Creatorul însuși s-a transformat în „autor” de scenariu, la ușa căruia figuranții „așteptau încolonați”. Treapta ultimă înseamnă, de fapt, dispariția totală atât a figuranților, deveniți „stafii”, cât și a autorului care nu mai are ce descrie de vreme ce chiar *interesul* a dispărut: „dar pe cine mai interesează astăzi/ spectacolul,/ sala și spectatorii când și el a dispărut/ fără urme.”

De la ironie și antiidilism la tragism nu e decât un pas și acesta se însinuează tot prin limbajul bine dozat.

În întregul volum asistăm la o desolemnizare, la un dialog intertextual postmodern (prin reversul discursului solemn), o coborâre în planul limbajului frust, cu preluarea unor sintagme comune celui cotidian. Începutul poemului ce va da titlul volumului: „Ca o potaie jigărită/ sau o rățăcită oaie/ an de an mă plimb/ cerșesc prin trista-mi țară/ numită Shaban” vine cu o expresie aproape tautologică, continuată apoi de cea uzuală – „oaie rățăcită” – resemantizată prin antepunerea epitetului. Cele două calificative pregătesc de fapt percepția indusă cititorului în ceea ce privește caracterizarea țării – „tristă” – în care trăiește cel ce se consideră „rățăcit” în acest spațiu. Identitatea geografiei ficționale este decodată pe parcurs prin subsumarea într-o arie mai generală – „mantaua numită Balkan” –, încărcată ea însăși de semnificații peiorative demistificatoare. Aglomerarea de verbe la negativ sau cu o conotație negativă, alături de recurgerea din loc în loc la termeni din sfera banalului cotidian ori chiar termeni duri („lighean”, „bale”, „găinar” etc.) concură de asemenea la descrierea unei „țări triste” în care și viața este asemenea: „Of! Uh! Balkan/ cu trista-mi viață-n/ tzara lui Shaban.”

Falsul patriotism a fost adesea atacat în poezia postmodernă printr-o atitudine care a șocat nu de puține ori. Și în poezia lui Gătăianțu țara e descrisă mereu în termeni antiidilici, peiorativi chiar, de o agresivitate îndrăzneată, aproape suprarealistă: „Patria e un drog sintetic/ un gigolo îmbătrânit/ de sfâșieri și revelații;/ un foileton cu Tarzan,/ o bufniță împăiată/ cu un ochi de sticlă

lipsă/ în așteptarea orgasmului” („LSD”). Poetul inventează chiar și o nouă denumire a țării, cu vădite trimiteri la veșnica tranziție politică – „Transitionland”. Uneori limbajul alegoric sau metaforic este înlocuit cu unul direct, în care calificativul nu mai lasă loc interpretărilor. În „*urâta țară a nimănu*” poetul înregistrează într-o serie enumerativă tot ceea ce înseamnă „plânsete, oftaturi,/ borături, laudăroșenii,/ de tot felul...” („Reality show”). El „nu mai e un rebel de ocazie”, ci unul ce poate fi caracterizat ca având o luciditate maximă. Universul său, descris antiidilic, este pe de o parte dezumanizat prin excesul de consumerism – „El bea iaurt Danone și se masturbează la video clipul Britney Spears/ căzând în febra globalizării/ cu termometrul marca MTV” („Globalizare”) și apoi, globalizat fiind, este depersonalizat prin standardizare – „America nu există /.../ Există doar destinele umane/ care fâlfâie pe/ uriașul steag american, la CNN” („America”).

Dar cinismul, sarcasmul și ironia ascund de fapt tristețea și disperarea unei conștiințe lucide, condamnate să trăiască într-un univers în care valoarea reală este înlocuită cu imaginea televizată a unui „reality show”.

Volumul în discuție, *Din țara lui Shaban*, reflectă – poem cu poem – stilul frust pe care l-a ales un scriitor, om al cetății, silit să trăiască într-un univers agresiv. Și totuși, puse față în față, primul și ultimul poem – ca două oglinzi – conduc la o schimbare asupra imaginii scriitorului cinic. Finalul volumului – cu titlul „România” – joacă rolul de contrapondere al întregului. Cele două capete de pod – „țara tristă” care e „un drog sintetic”, „un cimitir de amintiri” și în care regele e „un simplu găinar” și „România” în care poetul vrea să își piardă identitatea și se identifică cu masa anonimă („Nu există! Sunt doar un român”) – acoperă o întreagă istorie a „secolului XX” și mai ales o realitate social-politică în degradare totală, un „reality show” caracterizat lexico-semantic prin „plânsete” și „oftaturi”. Itinerarul geografic trece firesc prin Europa și ajunge în America sau Asia, omul – indiferent că trăiește în București, Neptun, Moscova, Curtea de Argeș, Iași ori pur și simplu în Balkan – se vede silit să-și ducă existența în spații în care „ulii/ și porumbeii/ agresori,/ și victime” coexistă. Sunt „portrete” care populează un teritoriu marcat de „violența/ și incitarea/ la violență/ a jocurilor/ pe calculator” („Portrete”). Dar acest univers nu putea fi descris decât cu un anumit lexic. „Înnoirea” limbajului de care făcea vorbire Virginia Popovici este la Pavel Gătăianțu, de fapt, recurgerea frecventă la o altă clasă semantică, cea a lexicului considerat nepoetic, din categoria banalului cotidian ori chiar de la periferia limbajului. Prin tot acest limbaj agresiv, poetul intenționează o violentare a conștiințelor, el fiind, să nu uităm, un om social, implicat prin poezie și proză, dar și prin activitatea publicistică în viața comunității. Într-un dialog cu Costa Roșu, poetul se considera în mod direct „un sociolog al vremurilor: „Eu sunt un sociolog al vremurilor pe care le trăim cu toții și pe care le îmbogățesc cu atitudinile mele filosofice, politice, sociale” [12].

3.3. Intertextualitate

În tipică manieră postmodernă, deschiderea intertextuală devine și la Gătăianțu o normalitate. Într-un firesc „dialog” cu texte anterioare, poetul își invită cititorul avizat la decodarea mesajului aluziv, bazându-se pe „memoria sa culturală”, de la cărți până la filme ori cântece la modă. Asistăm, de fapt, la un joc intertextual și la o probă (pe care și-o asumă) de virtuozitate dialogică cu texte sau cu nume de referință. Amintitul poem „Din țara lui Shaban” are ca subtitlu „răspuns la scrisoarea a III-a” și face, desigur, referire în special la fragmentul cu miză patriotică. Finalul poemului cu „tzara” ortografiată cu „tz” trimite la pseudonimul părintelui dadaismului, iar de aici la alcătuirea de total aleatoriu și absurd a universului în care trăiește. „Automatismul asociativ” de care s-a vorbit în legătură cu stilul lui Gătăianțu ține de jocul cu cuvântul, de suprarealism, dar și de o doză frecventă de intertextualism. Poemul intitulat „America” trimite, cum am mai amintit, la Marin Sorescu. Negația care putuse șoca inițial cititorul din începutul poemului sorescian despre Eminescu devine la Gătăianțu o repetiție cu reduceri succesive („America nu există./ Există doar Statele Unite ale Americii./ Statele Unite nu există./ Există doar marile orașe./ Marile orașe americane/ nu există./ Există doar cartiere./ Cartiere nu există./ Există doar uriașe avenii./ Aveniile nu există./”), reduceri care se opresc la „destinele umane” scoase în afara ființării

reale, imaginea omului dizolvându-se într-o virtualitate lipsită de esență și substanță umană („Există doar destinele umane/ care fâlfăie pe/ uriașul steag american, la CNN.”

Concluzii

Poezia lui Pavel Gătăianțu are, în ansamblu, o certă individualitate stilistică și tematică. Memoria sa a înregistrat și a transpus apoi poetic, printr-o selecție aparent aleatorie, creionarea unui univers degradat, neidilizat, descris într-o manieră de total antipatetism. Insul trăitor într-un spațiu supus agresiunii de toate felurile, cea a războiului fiind, desigur, cea mai dură, s-a obișnuit cu faptul că „moartea plutește în aer.”

Prin opoziția evidentă la convenții și automatisme, prin recurgerea la o lirică demetaforizată, cu predilecție către o estetică a banalului și cu o violență nu de puține ori a imaginii, prin jocul de limbaj și jocul intertextual, ca și prin multe alte caracteristici, Pavel Gătăianțu, prin poezia sa – scrisă în limba română – se poate integra în generația scriitorilor români postmoderni.

Bibliografie

1. Cântec, O. în dialog cu Pavel Gătăianțu, în „Cultura”, Iași, 27. 03. 1998, p. 25 (apud Popovici, V., *Pavel Gătăianțu. Contribuții la monografie*, INED Co, Novi Sad, 2004, p. 112).
2. Spiridon, M., „Cum poți să fii român?”. *Variațiuni pe teme identitare*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2006, 128.
3. Spiridon, M., „Cum poți să fii român?”. *Variațiuni pe teme identitare*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2006, 128.
4. Cărtărescu, M., (apud Bodiu, A., „Optzecism și postmodernism”, în Revista „Sud-Est”, 2001/4/46).
5. Popovici, V., *Pavel Gătăianțu. Contribuții la monografie*, INED Co, Novi Sad, 2004, p.5.
6. Popovici, V., *Pavel Gătăianțu. Contribuții la monografie*, INED Co, Novi Sad, 2004, p.5.
7. „Gătăianțu poartă pecetea poezilor blestemați a tuturor timpurilor. Nu este un poet postmodernist decât în aparență, dar este cu siguranță poet”, consideră în răspăr față de majoritate George Tolvai, într-un cuvânt „rostit în Programul serial al Radioului Novi Sad” (apud Popovici, V., *Pavel Gătăianțu. Contribuții la monografie*, INED Co, Novi Sad, 2004, p. 77).
8. Ioniță G. în dialog cu Pavel Gătăianțu, în „Opinia Moldovei”, Iași, 7. 04. 1998, p. 4 (apud Popovici, V., *Pavel Gătăianțu. Contribuții la monografie*, INED Co, Novi Sad, 2004, p. 111).
9. Rachieru, A. D., „Pavel Gătăianțu sau demistificarea poeziei”, în „Luceafărul”, nr. 11/ 25. 03. 1998, p. 22.
10. Mincu, M., *O panoramă critică a poeziei românești din secolul al XX-lea*, Ed. Pontica, Constanța, p. 17.
11. Dan, M., *Sufletul universal nu are patrie*, Institutul pentru editarea manualelor, Belgrad, 1997, p. 91 (apud Popovici, V., *Pavel Gătăianțu. Contribuții la monografie*, INED Co, Novi Sad, 2004, p. 34).
12. Costa Roșu, „Libertatea”, Panciva, 25. 01. 1997, p. 11, apud Popovici, V., *Pavel Gătăianțu. Contribuții la monografie*, INED Co, Novi Sad, 2004, p. 114.